

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi

The Journal of International Social Research

Cilt: 9 Sayı: 43 Volume: 9 Issue: 43

Nisan 2016 April 2016

www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

SÜNBUZÂDE VEHBÎ'NİN GAZELLERİNDE MEYHÂNE VE MEYHÂNEYE AİT UNSURLAR MEYHANE AND MEYHANE RELATED PROPERTIES IN SUNBULZÂDE VEHBÎ'S GHAZALS

Mehmet KILIÇ*

Öz

Divan şiiri, gerçek hayatta karşılaşılan ve ruh dünyasında yeri olan her türlü olayı, kavramı, bilgiyi geniş bir şekilde içerisine alır, üç dilin imkânlarından yararlanarak işler, zengin bir estetik değer katar ve kullanıma kazandırır. Ayrıca Divan Edebiyatı şairleri, günlük hayat sahnelerini, gördükleri reel unsurları kendi zihinlerinde belagatın imkânlarını kullanarak ve muhayyileleri yardımıyla işlerler. En olmadık sıradan sayılabilecek bir metaforu bile şiirlerinde görebiliriz. Bunu yaparken ele aldığı metaforu değiştirme yoluna gitmeden günlük hayattan akisleriyle şiirlerinde yer verir. Bundan dolayı rahatlıkla, Divan Edebiyatı gerçeklikten kopuk değildir, bilakis gerçek hayata dayanır diyebiliriz. Bu makalede de on sekizinci yüzyıl şairi Sümbülzâde Vehbî'nin Divan'ındaki gazellerinde yer alan -Divan Edebiyatı şairlerinin en sık kullandığı- meyhane kavramı ele alınmış, meyhane bulunan unsurlar Divan'daki gazellerden seçilen örnek beyitlerle belirtilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Klasik Türk Edebiyatı, Meyhane, Sümbülzâde Vehbi, Gazel.

Abstract

Divan Literature includes every phenomenon and every notion and every knowledge in life that has a place in spirit, and process these using the three languages, adds aesthetic value and makes it ready to use. Besides, the poets of Divan Literature process daily life situations in their minds using their imagination. We can see even the most ordinary metaphors in their poems. While doing this, they wouldn't change the metaphor and use it with its reflections in daily life. Thus, Divan literature is not isolated from reality. In this article, tavern and properties related to tavern—often used by Divan poets—in ghazals of 18th century poet Sümbülzâde Vehbi were discussed and the properties in tavern were shown on couplets chosen

Keywords: Classical Turkish Literature, tavern, Sümbülzâde Vehbi, Ghazals.

GİRİŞ

Sanatkârlar her dönemde eserlerini meydana getirirken döneminin yaşayışına ait gelenek-görenek, örf-adet, yaşayış şekilleri, günlük hayata dair eşyaları kullanarak eserlerine şekil vermişlerdir. Divan şairleri de eserlerini oluştururken kendi duygu dünyasını döneminin birçok unsurlarını kullanarak kâğıda dökmüşlerdir.

Klasik Türk Edebiyatı uzun bir dönem halka hitap etmediği ve yüksek zümreye hitap ettiği gerekçe gösterilerek eleştiri yağmuruna tutulmuştur. Fakat son dönemlerde yapılan araştırma ve incelemelerle bu edebiyatın sanıldığı gibi sadece yüksek zümreye hitap etmediği, aksine halkın yaşayışlarını şiirlerde sıklıkla kullanıldığı görülmüştür. Fakat bunları kullanmaktaki amacı toplumun yaşantısını şiirlere yansıtmak değildir. Zaten Divan Edebiyatı'nın da yaşantıyı yansıtmaya gibi bir amacı yoktu. Fakat hayatı ve günlük unsurları beyitlerde görmek mümkündür (Çakır, 2011: 105-124).

Bu çalışmada öncelikle Sümbülzâde Vehbî'nin yaşantısı hakkında bilgi verip daha sonra gazellerinde yer alan meyhane ve meyhaneyle ait kavramların beyitlerde kullanımını göstermeye ve o sosyal hayatın o dönemine ait kimi izleri görmeye çalışacağız.

I. SÜNBUZÂDE VEHBÎ EFENDİ¹

1. Hayatı

Asıl adı Mehmed bin Râşid bin Mehmed olan şairin mahlası Vehbî'dir. Osmanlı'nın sancağı olan Maraş'ın Sümbülzâde adıyla bilinen köklü bir ailesine mensuptur. Eski kaynaklarda doğum tarihiyle ilgili bilgi bulunmayan şairin 1718 yılında doğduğu tespit edilmiştir (Beyzadeoğlu, 2000: 13). Vehbî'nin doğumundan itibaren Maraş'ta ne kadar kaldığı bilinmiyor. Çocukluğunun ve gençliğinin bir kısmını Maraş'ta geçiren Sümbül-zâde Vehbî Efendi memleketinde mükemmel bir tahsil gördükten sonra kendisine şöhret kapılarını açacak olan İstanbul'a gelmiştir. Yazdığı tarihler ve kasideler sayesinde devrin önemli şahsiyetlerinin meclislerine kadar girdi. İstanbul'daki eğitim hayatı ve kadılık mesleğine ne zaman başladığı hakkında kaynaklarda bir bilgi bulunmamaktadır.

Sarayda tesis ettiği güven neticesinde ve Farsçaya olan vukûfiyeti de göz önüne alınarak Bağdat valisi Ömer Paşa ile 1189 (1775)'te Basra'yı kuşatarak Doğu Anadolu'yu yağmalattıran İran hükümdarı Zend

* Okt., Abant İzzet Baysal Üniversitesi; Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Öğrencisi.

¹ Sümbül-zâde Vehbî'nin hayatı hakkındaki bilgilerde Ahmet Yenikale'nin *Sümbül-zâde Vehbî* adlı çalışmasından yararlanılmıştır.

Kerim Han arasındaki anlaşmazlığı halletmek üzere 1190 (1776)'da İran'a elçi olarak gönderilmiştir. Vehbî Efendi, Şiraz'da Zend Kerim Han'la görüştüktan sonra Bağdat'a dönmüş ve Ömer Paşa ile bir tahrirat kaleme alarak onun bir hükümdardan ziyâde bir aşiret reisi olduğunu ve pek yüksekte atıp tuttuğunu ve hareketinin dostane olmadığını payitahta bildirmiştir.(Uzunçarşılı, 1998: 460) Daha sonra Ömer Paşa ile aralarında ihtilaf çıkmıştır. Vehbî, Zend Kerim Han'ın şikâyet ettiği konulardan Ömer Paşa'nın mesul olduğunu İstanbul'a bir tahrîrâtla bildirmişti.(Unat, 1992: 135). Ancak Ömer Paşa, Vehbî Efendi'nin kendi aleyhinde oluşan fikrini anlamış, Vehbî'den önce davranarak İstanbul'a Vehbî aleyhinde bir jurnal göndermiştir. Bu jurnalde Ömer Paşa, Vehbî'nin Zen Kerim Han'la dostluk uğruna İran tarafını tuttuğunu ve İran'da bulunduğu sırada ayyaşlık ve zinakârlık gibi devlet hizmetinde bulunanlara yakışmayacak hareketlerle İranlılara rezil olduğunu yazmıştır. Bunun üzerine Sultan I. Abdülhamid Vehbî'nin bulunduğu yerde öldürülmesi için idam fermanı çıkarmış ve bu iş için de bir memur tayin etmiştir.(Unat, 1992: 135) Görevli memur henüz Bağdat'a ulaşmadan dostlarının haber vermesi üzerine bir posta tatarı kıyafetiyle İstanbul'a gelmiş ve Üsküdar'da bir dostunun evine gizlenmesiyle sefaret macerası sona ermiştir.(Akün, 1993: 238) Üsküdar'da saklanırken yazdığı "Tannane" kasidesi sayesinde affedilmiştir.(Kuru, 2010: 140-141) Ancak bir fiyasko ile sonuçlanan bu İran elçiliği sonrasında gittikçe geçim sıkıntısı ve ümitsizliğe düşen şairin hâmilere de gözden düşmüştür. İran'dan döndükten sonra Sadrazam Derviş Mehmed Paşa'ya sunduğu kasidesiyle affını ve piyade veya süvari mukabeleciliği mansıplarından birini isterse de karşılık görmez. Gerek sadrazam Darendeli Mehmed Paşa'dan gerekse Şeyhülislam Vassaf-zâde Mehmed Es'ad Efendi'den (Kas.40) hiç olmazsa eski mesleği olan kadılığa iadesini istemiştir. Yedi senelik fakruzaret içerisinde uzun bir bekleyişten sonra sadrazam Halil Hamid Paşa'nın ilgisini görerek eski mesleği olan kadılığa dönebilmiştir. Bunun şükrâne bir ifadesi olarak sadrazam Halil Hamid Paşa'ya dört kaside sunmuştur. Ayrıca İran seyahatinden beri yazmayı arzu ettiği Tuhfe-i Vehbî adlı Farsça-Türkçe manzum sözlüğünü Halil Hamid Paşa'nın iki çocuğu adına kaleme alarak takdim etmiştir.

Sünbül-zâde Vehbî Rodos'ta kadılığı sırasında Osmanlı Devleti'ne ihanet eden Şahin Giray'ın yakalanıp idam edilmesinde önemli rol oynadığını bunun üzerine yazdığı ve I. Abdülhamid'e sunduğu Tayyâre Kasidesi'nde ayrıntılı bir şekilde anlatır. Bu olayla tekrar yıldızı parlayan Vehbî, "merâtib-i sitte"den Silistre niyâbetine tayin edilir. Arkasından Avusturya seferi sırasında ordu-yı hümayûn kadılığı naibliği tevcih olunur. Asker ile Edirne, Sofya, Niş havâlisinde dolaştıktan sonra dönüşünde 1203 (1788/89)'da Eskizağra kadılığına atanır (Akün, 1993: 339). Burada iken Şahin Giray'ın adamları tarafından evinin yağmalandığını iddia ettiyse de bu durumun bazı yolsuzlukları örtbas etmekten ve bir kadın meselesinden kaynaklandığı gerekçesiyle 1790 yılında görevinden alındı. III. Selim döneminde en parlak devrini yaşayarak Manisa, Siroz, Manastır ve Bolu'da kadılık yaptı; emekliliğinde İstanbul'a dönerek rahat bir hayat yaşadı. Seksen yaşlarında iken nikrise yakalandı ve görme yeteneğini kaybetti, bir rivayete göre bilincini de yitirdi. 29 Nisan 1809'da vefat eden Sünbülzâde Vehbî Edirnekapı dışında defnedildi (Akün, 1993: 141).

Sünbülzâde Vehbî'nin ahlak dışı ve laubali eserler yazdığı kaynaklarda geçmekteyse de bunların pek çoğu günümüze ulaşmamıştır. Zağra kadılığında kethüdası olan Süruri'nin Hezeliyyat'ında Vehbî hakkında hicivler bulunmaktadır. Bu tür şiirlere divanında rastlanmaması, Şevkengiz adlı eserinin divan nüshalarında bulunmaması şairin bunları divanına almadığını düşündürmektedir. Vehbî'nin şiirleri söz sanatlarının zenginliği bakımından önemlidir. Hayatı hakkında birçok bilgi de özellikle kasidelerinden çıkarılmaktadır. Ayrıca şiirleri mahalli kelime ve deyişler açısından çok zengindir. Şiirlerinde Sabit ve Nedim etkisi açıkça görülmektedir. Çağdaşı Keçecizâde İzzet Molla, Vehbî'yi asrının reisü'ş-suarası kabul ederken Ziya Paşa onu çölde yetişen kokusuz güle benzetmiş, Muallim Naci ise Vehbî'yi orjinallik özentiyle şiirselliği kaybettiği için eleştirmiştir. Ali Canip Yöntem şiirlerinin kuru olmadığını belirtmiştir. "Kaldı ki, Sünbülzâde Vehbî, son zamanlarda zannedildiği gibi kupkuru bir adam değildi. Zevk sahipleri tarafından beğenilecek pek çok güzel ve üstadane şiirleri vardır"²

Divan'ında Arapça şiirleri, Farsça Divançe'si ve Türkçe şiirleri bulunan şair bu dillerde şiir söyleyebilecek derecede her üç dile de hâkimdir. Hatta Arapça ve Farsçaya olan vukûfiyeti bu dillerin manzum sözlüğünü yazabilecek derecede ileridir. Bu eserlerinin dışında manzum hikâyeciliğin tipik örneklerinden olan Şevk-engîz mesnevisi ve nasihat-nâme türünde yazdığı Lutfiyye mesnevisiyle bu alanlarda da varlığını ortaya koyan şair münşeât ve hezeliyatlarıyla da adından söz ettirmiştir. Kaynaklarda genel olarak onun şiirlerinin lirizmden yoksun ve kuru olduğu değerlendirilmekle beraber kolay söyleyebilen bir şair olduğu herkesçe kabul edilmektedir.

Şairin manzum tarih düşürmede de oldukça başarılı olduğunu söyleyebiliriz. Divan'da 37 adet manzum tarihi bulunan şairin İstanbul'un birçok mimari eserine tarih düşürdüğü tespit edilmiştir. Muammâ ve lügazi de deneyen şairin Divan'ında bir tane de terkîb-i bend bulunmaktadır (Akün, 1993: 238-242).

² Ali Canip Yöntem (1946). Sünbülzâde Vehbî, *İstanbul Üniversitesi Türk Dili Ve Edebiyatı Dergisi*, C. I, s.2.

2. Eserleri

a. Divan

Bugüne kadar tespit edilen 20 yazması bulunan Sünbül-zâde Vehbî Divanı 1253'te Bulak'ta basılmıştır. Divan'ın özel bir adı olmamakla beraber 19 Eger yazmış ise Sa'dî Gülistân Bu âsâra desinler Sünbülîstân (Mes.7/132) beyitinde eserine Sünbülîstân denilmesini temenni etse de şairin bu dileği şimdiye kadar gerçekleşmemiştir. Eser üzerine şimdiye kadar yapılmış ancak yayımlanmamış bir doktora tezi bulunmaktadır (Beyzadeoğlu, 1985). Sünbül-zâde Vehbî'nin Divan külliyesi içerisinde yer alan Arapça şiirleri ve Farsça Divançe'si de vardır. Farsça Divançe'si üzerine bir yüksek lisans tezi yapılmıştır (Küçük, 2010).

b. Lutfiyye

Sünbül-zâde Vehbî Efendi'nin oğlu Lutfullah için yazmış olduğu nasihat-nâme türünde 1181 beyitlik bir mesnevîdir. Kendisi kabul etmese de Nâbî'nin Hayriyye'sine nazire olduğu genel bir kanaat olarak ortaya konulmuştur (Beyzadeoğlu, 1996). Eser üzerinde bu güne kadar iki müstakil çalışma yapılmıştır (Beyzadeoğlu, 1996), (Alıcı, 2011).

c. Tuhfe-i Vehbî

Tuhfe-i Vehbî Farsça-Türkçe manzum sözlüklerimiz içerisinde Tuhfe-i Şâhidî'den sonra en çok rağbet gören sözlüklerdendir. 882 beyitten oluşan eser, besmelenin ardından mesnevî tarzında kaleme alınmış 93 beyitlik bir hamdele, salvele ve sebep-i telifle başlar. Sözlük kısmı 58 kıt'adan oluşur. Sonda da 201 beyitten oluşan ve İstîlâhat-ı Acem başlığını taşıyan mesnevî şeklinde bir bölüm yer almaktadır. Pek çok yazma nüshası bulunan Tuhfe-i Vehbî'nin ilk baskısı müellif henüz hayattayken 1798 yılında yapılmıştır (Öz, 1997: 220). Daha sonra 1798-1909 yılları arasında baskı sayısının çokluğunu ifade etmesi bakımından, 8'i tarihsiz olmak üzere 59 defa basıldığı (Özege, 1997: 1877-1878) hatta 1909'dan sonra birkaç baskısının daha yaptığı ifadeleri önemlidir. Tuhfe üstüne Elbistanlı Hayâtî Efendi ile Lebîb Efendiler şerh yapmışlar ve bunların her ikisi de basılmıştır. Bunlardan Hayâtî'nin şerhi 5 defa basılmıştır.

d. Nuhbe-i Vehbî

Sünbül-zâde Vehbî'nin 1214 (1799) yılında yazdığı ve Sultan III. Selim'e sunduğu eser, Arapça-Türkçe manzum bir sözlüktür. 1948 beyitlik eserin ilk 145 beyiti mesnevi şeklinde münâcât, na't, salavat ve sahabe övgüsünü ihtiva eden mukaddimesidir. 146-1361. beyitleri arasında 82 kıt'alık kısmı kelime tercümelerini, 1362-1931. beyitler arasında mesnevi şeklinde Arapça tabirlerin tercümelerini içine almaktadır. 1932-1948. beyitler arası da hatime bölümüdür. Şairin sağlığında 1220 (1805) yılında basılan esere Yayaköylü Ahmed Râşid Efendi şerh yazmış ve bu şerh de basılmıştır (1259). Ayrıca eser üzerine yapılan bir doktora çalışması vardır (Yurtseven, 2003).

e. Şevk-engîz

Bir zen-dost ile bir mahbûb-dost tipinin mizahi bir şekilde canlandırıldığı ve sonunda bir şeyhin huzurunda hidayete erdirildiği 785 beyitlik bir mesnevîdir. Sünbül-zâde Vehbî'nin Manisa'da bulunduğu sırada yazdığı bu eser ilk defa 1253 (1837)'te basılmıştır. Daha sonra 1286 (1869)'da Enderunlu Fazıl'ın Defter-i Aşk, Hûbânâme ve Zenan-nâme adlı eserleri ile birlikte basılmıştır. Resmî ve özel kütüphanelerde çok fazla sayıda yazma nüshası bulunan eser üzerinde müstakil bir çalışma yayımlanmıştır (Yenikale, 2011).

f. Münşeât

Sünbül-zâde Vehbî'nin mensur yazılarını içeren Münşeât'ı bizzat kendisinin ifade ettiği gibi bir yangında kül olmuştur:

Husûsâ Münşe'ât-ı bî-bahâne
Müsellem dürr-i mensûr-ı yegâne
Ki îcâd eylemişdim çok zamânda
Yanıp bir anda kalmadı cihanda (Mes.7/70, 71)

Bugün kimi parçaları yazma mecmualarda, Letaif-i İnşâ (Çaylak, 1282) ve Münşeât-ı Aziziye (1286) gibi müntehabât kitaplarında bulunabilmektedir. Divan'ının İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi T.Y.433 numarada kayıtlı bulunan yazma nüshasının sonunda 7 parça inşası mevcuttur. (İKTYDK, 1967: 1054)

II. DİVAN'INDAKİ GAZELLERİN ÖZELLİKLERİ

Kafiye şeması aa-ba-ca-... olan ve beyit sayısı (kesin olmamakla ve istisnaları olmakla birlikte) 5 ila 11 arasında değişen bir nazım şeklidir. Divanlarda kafiyelerinin son harflerine göre alfabetik dizilen gazeller, şairlerin hünerlerini en çok sergiledikleri şiirlerdir. Divan şairleri hemen hemen her konuda gazel yazmışlardır veya daha temkinli bir ifade ile gazellerde hemen hemen her konuya değinmişlerdir, denilebilir. Divanda kimileri kasideler ve tarihler içinde toplam 271 adet gazel bulunmaktadır. Bu gazellerin beyit sayılarına göre dağılımları şu şekildedir: 31 5 beyitli 147, 6 beyitli 1, 7 beyitli 88, 8 beyitli 3, 9 beyitli 18, 10 beyitli 3, 11 beyitli 2, 12 beyitli 4, 13 beyitli 2 gazel vardır. Gazellerin beyit sayılarına göre dağılımlarına bakıldığı zaman şairin en çok 5, daha sonra 7 beyitli gazeller yazmayı tercih ettiği görülmektedir. Alfabenin

her harfinde gazel yazan şair bu konuda da mükemmellik peşinde olan bir kişilik sergilemektedir (Yenikale, 2012: 30).

III. MEYHANE KAVRAMI

1. MEYHANE

Meyhane, içki ve mezelerin sunulduğu, bazen bunlara mûsiki ve danslarında eşlik ettiği mekânların genel adıdır. Divan şiirinde eğlence mekânlarının başında gelir. Birkaç türü olan meyhaneler, şairler için toplantı yeri olduğundan mekânı, işletmecisi, zengin içki ve kadeh türleri ve kendine has dünyası ile Divan Edebiyatı şiirinde en çok kullanılan sosyal hayat unsurlarından birisidir (Serdaroğlu, 2006: 361-362). Osmanlı sosyal hayatında meyhaneler, eskiden eğlence mekânı olarak, Müslümanlardan bir kısım insanların ve özellikle de gayrimüslimlerin vakit geçirdikleri yerlerdi. Müslümanların meyhane açıp işletmeleri yasaktı. Dolayısıyla bu işi Hıristiyanlar ya da Yahudiler yapardı. Bu yüzden meyhaneler ücra köşelerde daha çok gayrimüslimlerin olduğu yerlerde kurulurdu (Çarlıoğlu, 2011: 111).

Galata ve çevresi yabancıların en yoğun yaşadığı semt olmasından dolayı meyhaneleri de çok olurdu. (Koçu, 2003: 54) Ayrıca Tahtakale ve Surdibi de meşhur meyhane mekânları arasındaydı.

Şair gazellerinde bir yerde Galata mekânından bahsetmiştir. Şair bahsettiği beyitte kendine seslenerek Galata meyhanesine gidilmesi gerektiğinden çünkü Kumkapı meyhanelerinin çamurlu olduğundan ve Galata dışında başka yere giderek hata yapılmaması gerektiğinden bahsetmiştir. Yani şair, döneminin en iyi meyhane mekânlarının Galata semtinde olduğunu diğerlerinin iyi olmadığını belirtmiştir. Gazellerinde toplam on dört yerde **meyhane** kavramını kullanmıştır. Bunlardan sadece birkaç örneği sunacağız:

Pek çamurdur bilirim Kumkapı meyhaneleri
Vehbiyâ gel Galata semtine git etme galat (134/5)

“Ey Vehbi! Kumkapı meyhaneleri çok çamurludur, bilirim. Sen yanlış yapma Galata semtine git.”

XVI. yüzyılın ünlü seyyahlarından Dernschwam Osmanlı’daki meyhanelerin durumunu şu şekilde ifade etmektedir:

“İstanbul’da şarap içilen pek çok meyhane var. Fakat içki içilen bu yerler, han ve sairede olduğu gibi gece yatmak üzere müşteri kabul etmezler. Meyhaneleri Rumlar ve Yahudiler işletir. İyi para kazanırlar. Türkler meyhane işletemezler. İçki içmek onlara yasaklanmış. Ama gizli gizli içen Türk pek çoktur. Bilhassa esir alındıktan sonra Müslüman olan dönmeler, yeniçeriler ve diğer savaşçılar bir köşeye gizlenip sessiz sedasız içmeye başlarlar. Zira yakalanırlarsa yalnız onlar değil, diğer müşteriler de dayak yer. Üstelik de para cezası öderler. Paşanın elleri sopalı yeniçerileri bütün şehri dolaşır, her tarafı ararlar”.³

Şahne, eskiden belde memurlarına verilen isimdir. Bugünkü polis amirinin eski adıdır. Bunlar meyhane, işret meclislerini basarlar, suçluları, sulu sarhoşları yakalarlar; kollukta (karakol) cezaya uğrattırlardı (Onay, 1996: 447). Şair de burada Şahnenin basması karşısında uyanıklık yaparak kaçtığını anlatmıştır. Buradan hareketle meyhanelerin yasak olduğunu anlıyoruz.

Der-i meyhâneyi şahne kapamak ister imiş
Ayacı deng alarak gizli kapağı atdık (154/10)

“Şahne meyhane kapısını kapatmak istemiş. Ayağımızı denk alarak gizli kapağı attık.”

Şair meyhane kavramını gazellerinde 13 ayrı yerde kullanmıştır. Hepsini burada gösteremesek de meyhane kavramını kullanım konusunda birkaç örnek göstereceğiz.

Meyhane köşelerinde sabahlamak içinler için en büyük mertebelerden birisidir. Âşıklar meyhanelerde sabahlamayı kendilerine verilmiş en büyük paye olarak görürler.

Bâlâ-nişîn-i mesned-i Cem olmak istemez
Meyhâne gûşesinde yatan rind-i pest mest (23/2)

“Meyhane köşesinde kendinden geçmiş halde yatan dünyadan el etek çekmiş rind en yüksek makam olan Cem makamında olmak istemez.”

Şeyhin nasihatleri meyhane müdamları için pek iyi bir şey değildir. Meyhaneler padişah emirleriyle ve şeyhülislam fetvaları ile kapatıldığı gibi şeyhlerin nasihatleriyle de kapatıldığı beyitte geçmektedir.

Henûz tevbe kapısı kapanmadı ammâ
Kapatdı dergeh-i meyhâneyi nasihat-i şeyh (40/2)

“Henüz tevbe kapısı kapanmadı ama şeyhin öğütleri meyhane kapısını kapattı.”

Zahid, rindler tarafından sevilmeyen hasım olarak telakki edilen kimselerdir (Onay, 1996: 506). Bunlar dini konularda anlayışı kıt, her işin ancak dış kabuğunda kalabilen, derinlere inmesini beceremeyen, ilim ve irfanı dış görünüşüyle anlayan, topluma öğüt vererek düzen verdiklerini sanan kişilerdir (Pala, 2004: 314).

Girer mi taylesân ile der-i meyhâneden zühhâd

³ H. Dernschwam, (1987). İstanbul ve Anadolu’ya Seyahat Günlüğü, Çev: Yaşar Önen, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, s.58.

Nice kuyruk salar rûbâhlar arslân yatağında (231/3)

“Zahidler meyhane kapısından sarıklarının ucu sarkmış halde girerler. Nasıl arslan yatağında tilki gibi kuyruk salarlar.”

Şair örneklerden başka (g.23/2), (g.36/1), (g.38/2), (g.40/2), (g.70/3), (g.103/5), (g.124/3), (g.134/5), (g.154/9), (g.154/10), (g.161/1), (g.161/5), (g.193/1), (g.222/6), (g.231/3), (g.253/1) gazel ve beyitlerde de meyhane kavramından bahsetmiştir.

2. BEZM

Divan Edebiyatında gazellerde ve kasidelerde sıkça kullanılan bu kavram Farsça olup anlamı içkili, eğlenceli meclis, toplantı, dernek manasına gelmektedir. Divan edebiyatının vazgeçilmez motifi olan bezm; şiirde âşıkların, gerçekte şairlerin bir araya gelerek yiyip içerek eğlenmelerine denir. (Kut, 1999: 616-629) Şair Divan'ındaki gazellerinde 45 beyitte **bezm** kelimesini kullanmıştır. Bunlardan sadece birkaç örneği sunacağız.

Âşıklar sevgilinin çeşitli unsurlarını yâd ederek bir nevi kendilerini avuturlar. Özellikle sevgilinin boyu, yanağı, dudağı çok zikredilenler arasındadır. Sevgilinin dudağına kavuşma arzusu aşığın daima gönlünde bulunmaktadır. Âşık sürekli bunu hayali ile yaşamaktadır. Ve içki meclisinde de içki içerken kırmızılığı dolayısıyla sevgilinin dudağı aşığın aklına gelir.

La'liñ hayâli dilde safâ-yı müdâmdır

Bezm-i cihânda mey baña sensiz harâmıdır (58/1)

“Senin o dudağının hayali gönlümde daima durmaktadır. Bu eğlence meclisinde(meyhanede) şarap bana sensiz haramdır”

Aşığın halinden âşık, dertlinin elinden dertli, sarhoşun halinden sarhoş anlar. Sevgilinin aşığı anlaması için aşığın bulunduğu bezme ayak basması gerekmektedir. Beytin genelinde bir şarap mazmunu göze çarpmaktadır. Kullanılan kelimeler bu anlamı desteklemek için özenle seçilmiş kelimelerdir ve bu yönüyle peymâne, sâki, bezm, ayak, cam, mey, mestanelik gibi kelimeler birbirleriyle tenasüp ilgisi içerisindedirler. Bu durum beyti sanatlarla örülmüş kuvvetli anlam katmanlarına sahip başarılı bir beyit yapmaktadır. Aşığın halinden âşık, dertlinin elinden dertli, sarhoşun halinden sarhoş anlar. Sevgilinin aşığı anlaması için aşığın bulunduğu bezme ayak basması gerekmektedir. Beyte bakarak bunu görebiliriz:

Peymâne-be-kef sâki bu bezme ayağıñ bas

Câm-ı mey-i 'aşkıñla mestâneligim gel gör (74/4)

“Ey sâki, bezmimize şarap bardağı avucunda ayağını bas, aşkının şarabının kadehiyle nasıl mest olduğumu gel gör.”

Örneklerden başka şair, (g.9/7), (g.10/1), (g.20/5), (g.23/5), (g.29/3), (g.37/1), (g.61/1), (g.71/6), (g.78/4), (g.83/5), (g.93/2), (g.104/2), (g.107/5), (g.118/1), (g.126/5), (g.133/5), (g.145/5), (g.150/4), (g.155/1), (g.155/4), (g.156/5), (g.162/6), (g.163/7), (g.165/2), (g.167/7), (g.181/3), (g.181/7), (g.188/2), (g.202/1), (g.202/2), (g.216/1), (g.224/1), (g.225/5), (g.237/5), (g.239/8), (g.241/4), (g.243/1), (g.243/6), (g.246/6), (g.254/5), (g.255/4), (g.257/2), (g.257/5) gazel ve beyitlerde bezm kavramını kullanmıştır.

IV. MEYHANEYE AİT UNSURLAR

1. PİR-İ MUGÂN

Divan şiirinde eğlence mahalli olan meyhanenin başkişilerinden birisi pîr-i mugândır. O, sırları açığa döken, herkese miktarınca içki sunan, meyhaneyi çekip çeviren, yaşlı, güngörmüş, nur yüzlü, sözleri daima hikmetli, dünyaya itibar etmeyen, cömert ve saygı gösterilmesi gereken kişidir. Onun sunduğu kadehi öpüp başa koymak, öğütlerini can kulağıyla dinlemek ve asla gözünden düşmemek gerekir. Onun yardımcısı olarak muğbece bulunur. Mecazi ve tasavvufi manasıyla tekke ile âlem, feyz ve neşe meyhanesi olup şarap; bu meyhanede içilen sevgi ve neşe; pîr-i mugân da o neşeyi sunan mürşittir. (Pala, 2004: 372)

Şair **pîr-i mugân** kavramını gazellerinde on bir farklı beyitte zikretmiştir. Bunlardan birkaç beyti göstereceğiz.

Pîr-i mugân sırları açığa döken, herkese miktarınca içki sunan, meyhaneyi çekip çeviren, yaşlı, güngörmüş, nur yüzlü, sözleri daima hikmetli, dünyaya itibar etmeyen, cömert ve saygı gösterilmesi gereken kişidir. Şair pîr-i mugânın içki sunmasını bir hediye olarak kabul etmektedir. Ve içkiyi getirdiği zaman mübarek bir gün olarak nitelemektedir.

Koca desti ile bâde getirir dest-âvîz

Ne zamân pîr-i mugân gelse "mübârek-bâd"e (230/5)

“Ne zaman ki pîr-i mugân mübarek olsuna gelse koca desti ile küçük bir şarap hediyesi getirir.”

Duhter-i rez Farsça bir tamlamadır. Şarap, üzüm kızı manasına gelmektedir. İleride de gösterileceği üzere şaraba Divan Edebiyatı'nda çeşitli yakıştırılmalar yapılmıştır. Duhter-i rez kullanılıncaya onun yanında genelde cüvân kullanılarak tamamlanır. Cüvân genç, taze, oğlan anlamına gelen Farsça bir sözcüktür. Cüvân ve nevcivân olarak da kullanılır. Divan edebiyatında civan heveskârdır, eğlenceye düşkündür, aşırı ateşlidir, yeni yeni açılmaya başladığı için de utangaçtır

Sen duhter-i rez zevki ile tâzelenirseñ

Ey pîr-i mugân biz de civân sevmede pîriz (103/6)

“Ey pîr-i mugân, sen şarabın kızının(şarabın) verdiği zevk ile gençleşirsen biz de genç(oğlan) sevmede ustayız.”

Örneklerden başka şair (g.17/4), (g.102/6), (g.109/1), (g.124/3), (g.154/11), (g.159/4), (g.216/2), (g.218/3), (g.251/4) gazel ve beyitlerde de pîr-i mugân kavramını kullanmıştır.

2. MUĞBEÇE

Muğbeçe Devellioğlu sözlüğünde, “Mecusi çocuğu, meyhaneci çırağı” anlamlarına gelmektedir (Devellioğlu, 2007: 663). Meclis veya meyhanelerde hizmetle görevli genç çocuklara verilen addır. Şair gazellerinde on iki yerde **muğbeçe** kavramını kullanmıştır. Genelde erkek olan muğbeçeler pîr-i mugân yardımcısı olarak üzüm kızı olan şarabı dağıtıp gönül eğlendirirler. Şair bunu bilerek düzenli leff ü neşr kullanmıştır.

Duhter-i rez mi diler mug-beçe mi ister dil

Cümle esbâb-ı safâ mâde vü ner âmâde(230/4)

“Gönül şarap kızı (içki) mı ister, genç oğlan mı ister (belli değildir). Bütün kadın ve erkekler gönlün eğlencesi için amadedir.”

Ayrıca şair (29/6), (35/5), (91/1), (103/3), (133/6), (151/3), (173/5), (191/4), (206/1), (220/5) , (225/1) gazel ve beyitlerde de muğbeçeden bahsetmiştir.

3. SAKÎ

Kadeh sunan, içki veren anlamında bir kelimedir. Divan şiirinde bezm âleminin en önemli unsurlarından birisidir. Meclise neşe ve canlılık veren odur. Şairin gözünde sâkî sevgili sayılır yahut bizzat sâkî sevgili mesabesinde. Bütün bu hallerde sâkî daima güzelliğiyle dikkat çeker. Hatta âşık içkiden değil sâkînin güzelliğinden sarhoş olmalıdır. Sâkîden içki dışında dilekte de bulunabilir. Mesela şair ondan vuslat veya dudağının içkisini sunmasını isteyebilir (Pala, 2004: 387).

Şair gazellerinde kırk sekiz beyitte **sâkî** kavramını kullanmıştır. Bunlardan birkaçını beyitlerde göstermeye çalışacağız.

Tanımda da söylendiği gibi sâkî neşe, keyf, canlılık verir. Şair bundan hareketle bir önceki gece içilen içkiden dolayı oluşan baş ağrısını, sâkînin getirdiği içkinin ağrıyla alıp keyf ve neşe getireceğini söylemektedir. Ayrıca içki sebebiyle akşamdan kalan baş ağrısını geçirmek için sabah uyandıktan sonra bir kadeh şarap içilmiştir. Bu içki mahmurluğu geçirmektedir ki buna da câm-ı sabûh denir.

Sâkîler mey dağıtarak hem meyhanedekilerin gönüllerini eğlendirir hem de sundukları içkilerle onları gam ve kederlerinden kurtarır.

Hücûm etdi derûnum hısnına ceş-i gam-ı devrân

Mey-i pür-zûr ile sâkî pey-â-pey turma imdâd et (26/5)

“Ey sâkî, zamanın gam ordusu içimdeki kaleye hücum etti. Durma sen de birbiri ardınca kuvvet dolu mey ile bana yardım et.”

Mey-i dûşîne bizi etdi humâr-âlûde

Sâkiyâ tâzelesin keyfimizi câm-ı sabûh (38/4)

“Dün gece içtiğimiz içki bizi iyice sersemletti. Ey sâkî bize bir cam-ı sabuh sun ki keyfimiz yerine gelsin”

Süheyl, güney yarım kürede Sefîne-i Nûh (Nuh'un Gemisi) burcunda bulunan çok parlak bir yıldızdır. En iyi Yemen'den görülebildiği için "Süheyl-i Yemânî" adıyla da anılır. Bir inanışa göre Hz. Peygamber (S.A.V.) Mirac gecesi bütün felekleri geçerek arşa yükselmiş, bu esnada da felekler ve bazı yıldızlar bir takım kudretlere mazhar olmuşlardır. Süheyl yıldızının da özellikle Yemen bölgesinde bulunan "akik" taşlarına kırmızı rengini verdiği inanişmektedir. Beyitlerde Mirac hadisesine atfen kullanıldığı gibi, parlaklığı, Yemen münasebeti ve değerli taşlar üzerindeki tesirleri açısından da kullanılmaktadır (Gülüm, 2014: 527).

Nedir ol reng-i 'akîki bu Süheylî kadehiñ

Sâkiyâ cevher-i mey yohsa Yemen'den mi gelir (85/4)

“Ey Sâkî, Süheylî kadehinin kırmızı rengi nedir acaba? Yoksa şarap cevheri Yemen'den mi gelir?”

Sâkî kapıda bekleyerek meclise girecek kişilerin meclis erkânına uygun olup olmadığını kontrol eder ve içeri alır. Şeyh de rindan meclisine uygun birisi değildir. Bu yüzden şair içeri alınmamasını istemektedir.

Girmesin meclis-i rindâna tayak bas sâkî

Kapıya şeyh diñeldikçe 'asâsın kakarak (156/4)

“Ey Sakî, kapıya şeyh gelip esasını kapıya kakarak dineldiği zaman ona dayak bas ama onu içeri alma.”

Ayrıca şair (g.6/2), (g.12/8), (g.23/1), (g.32/1), (g.36/2), (g.37/3), (g.49/4), (g.74/4), (g.78/4), (g.89/1), (g.89/4), (g.92/11), (g.93/3), (g.99/5), (g.101/2), (g.103/5), (g.109/1), (118/1), (g.128/1), (g.135/1), (g.137/3), (g.141/2), (g.155/2), (g.155/4), (g.161/1), (g.162/6), (g.188/2), (g.192/6), (g.195/2), (g.196/3), (g.199/2), (g.202/1), (g.204/7), (g.212/2), (g.214/1), (g.216/1), (g.221/5), (g.225/7), (g.239/8), (g.243/1), (g.255/4), (257/2) gazel ve beyitlerde de sâkî kavramını kullanmıştır.

4. DİLBER

Dilber; gönül alan, sevgili, canan anlamlarına gelmektedir. Şairler için meclisin kurulma nedeni sevgilidir.(Bahadır, 2013: 200) Şair yedi yerde **dilber** kavramını kullanmıştır.

Âşıklar mecliste hem şarap yudumlarken hem de gönül alıcı dilberi sever, onu görmek ister, onunla eğlenmek ister:

Dilber sevip şarâb içip cünbiş etmede
Yokdur riyâsı Vehbî-i âlûde-meşrebiñ(164/5)

“Meşrebi karışık olsa da Vehbî'nin dilber sevip şarap içip eğlenmesinde riyası yoktur.”

Eskiden meyhanelere içmek için gidildiği kadar “Dilber” ile eğlenmek için de gidilirmiş. Şair beyitte içki meclisinin sarhoşluğunu, sıkıntısını bir kenara bırakarak dilber ile eğlenmeye bakmak gerektiğini söylemektedir.

Çekmeyip bezm-i gamîñ renc-i humârın Vehbî
Bâde vü dilber ile cünbişe meşgûl olalım(184/7)

“Ey Vehbî! Meclisin kederini, sarhoşluk sıkıntısını düşünmeyerek bade ve can alıcı dilber ile eğlenelim.”

Dilber olmadan şairler sadece mey ile keyif bulamamaktadır. Dilberin bade ile birlikte olması gönüldeki sıkıntıyı dağıtır.

Gelmezdi keyfimiz hele bir dürlü Vehbiyâ
Bezm-i cihânda bâde ile dilber olmasa(237/5)

“Ey Vehbî, içki meclisinde bade ve dilber olmasa bir türlü keyfimiz gelmezdi.”

Ayrıca şair (g.6/7), (g.183/2), (g.201/6), (g.231/4) gazel ve beyitlerde de dilber kelimesini meyhane unsuru olarak kullanmıştır.

5. MUTRİB

Mutrib lügatte, “Saz, sâzende ve hânende topluluğu, klasik şiirde bu manasıyla çok geçer. Arab mûsikisinde hânende, mugannî, erkek ses san'atkarları” anlamına gelmektedir (Öztuna, 2006: 82). Şair meyhane unsuru olarak yedi yerde **mutrib** kavramını kullanmıştır.

Mutrib meyhanede eğlence için gam ve kederi dağıtma için çalgı çalarlar.

Mutribâ bezme sakîl oldu kudûmu şeyhiñ
Gel usûl ile çıkar perdeden ol nâ-sâzı(239/8)

“Ey mutrib, şeyhin meyhaneye ayak basması meclise sıkıntı verdi. O sazını usulü ile perdeden çıkar (da derdimizi dağıt).”

Verilen örnekten başka şair (g.21/2), (89/1), (g.97/1), (g.101/1), (g.137/3), (g.141/2), (g.218/1) gazel ve beyitlerde de şair mutrib kavramını meyhane kavramı ile ilişkilendirerek kullanmıştır.

6. ÇENĞİ

Çengi, oyuncu kadın. Köçekler daima erkek ve erkek çocuğu olduğu halde, çengiler kadın, genç kız veya kız çocuktur (Öztuna, 2000: 207). Şair bir yerde **çengi** kavramını kullanmıştır.

Ridâsını çıkarıp raks ederdi dâ'irede
O çengi şûhi olaydı eger hem-ülfet-i şeyh (40/5)

“O nazlı ve işveli çengi, şeyh ile yakın olsaydı meyhanede elbisesini çıkarıp dans ederdi.”

7. NEY

Türkçeden birçok Avrupa diline geçmiş olan ney kelimesi, tipik bir Türk sazının adıdır. Sarı ve budaklı bir çeşit kamıştan yapılır. Delikler kızgın demirle veya hususi şekilde yapılmış keski ile dairevi olarak açılır. Divan Edebiyatı'nda aşğın feryadı ile özdeşleşmiş ve o feryadı anlatmakla görevlendirilmiş bir çalgıdır (Öztuna, 2000: 89). Şair **ney** kavramını üç yerde meyhane unsuru olarak kullanmıştır:

Bûs-ı leb-i yâr olmasa peymâne çekilmez
Bî-mutrib ü ney na'ra-i mestâne çekilmez(97/1)

Yârin dudağının öpücüğü olmasa içki kadehi(içki içmek) de çekilmez. Çalgı ve neysiz(meyhanede) sarhoş narası çekilmez.

Ayrıca şair (g.192/6), (g.243/7) gazel ve beyitlerde de ney kelimesini meyhane kavramı ile ilişkilendirerek kullanmıştır.

8. SAZ

Saz kelimesi hem musiki aletlerinin genel adı olarak hem de bir çeşit telli çalgı anlamında kullanılmaktadır (Öztuna, 2000: 390). Meclislerde çalgısız zaman geçmemektedir. Özellikle meyhaneye şeyhin ayak basması meclisin havasını bozmaktadır. Bu havayı da saz dağıtır. Şair **sâz** kavramını meyhane ile üç beyitte ilişkilendirmiştir:

Mutribâ bezme sakil oldu kudûmu şeyhiñ
Gel usûl ile çıkar perdeden ol nâ-sâzı (239/8)

“Ey çalgıcı, şeyhin meclise ayak basması ortamı yine sıkı. En iyisi sen o sazı kaidesi ile çalmaya bak.”

Örnekten başka şair (g.68/4), (g.197/6) gazel ve beyitlerde de şair sâz kavramını meyhane unsuru olarak kullanmıştır.

9. ŞEM

Şem; mum, kandil, چراغ anlamlarına da gelmektedir. Gece meclislerinin vazgeçilmezlerinden biri de kandil ya da mumdur.(Bahadır, 2013: 211) Şair dört yerde meyhane unsuru olarak **şem** kavramını kullanmıştır.

Sevgilinin yüzündeki güzelliğin veya yanağındaki parlaklığının muma benzetildiği şiirlerde sıkça görülür. Şair meclisin aydınlığını sevgilinin o aydınlığından geldiğini ve sevgilinin yanağının parlaklığını muma benzetmişlerdir:

Şevk-i ruhsârıyla ol meh-pâreniñ ey dil bu şeb
Nûr-ı çeşmiñ şem'-i bezm-i iştîyâk etmez misin (202/2)

“Ey gönül! Bu gece o ay parçasının(sevgili) yanağının arzusuyla gözünün nuru meclisin mumu(gibi olan sevgiliyi) arzu etmez misin?”

Örnekten başka şair (g.61/4), (g.68/36), (g.100/6) gazel ve beyitlerde şem kavramını meyhane unsuru olarak zikretmiştir

10. MEY

İçki, Divan Edebiyatı'nda en çok kullanılan içecek ve meclislerin ana unsurudur. Genel olarak mey olarak adlandırılan içkiler, Divan Edebiyatı'nda çeşitli adlarla anılmıştır. Divan Edebiyatı şairleri sarhoşluk veren maddeleri murad ettikleri zaman benzetme, yakıştırma yollu veya hiç alakasız birçok kelime ve tamlama kullanmışlardır. Şairin gazellerinde geçen benzetme yollu kavramlar şunlardır (Levend, 1984: 320):

a. Arak: Rakı anlamında kullanılır. (Ter manasındaki bu kelime tevriye yoluyla kullanılır). Şair gazellerinde **arak** kavramını dört yerde kullanmıştır.

Şairlere göre arak afyon ve berşden daha az tehlikelidir. Şair de bunu bildiği için arak içse de afyon içmemesi yönünde tavsiyede bulunur:

Arak nûş et şarâb iç togrusu ben bildiğim Vehbi
Yiyip afyon u berşi olma bir kanbûr tiryâkî (258/5)

“Ey Vehbi! Rakı ve şarap iç ama afyon yeyip afyon şurubu içerek kanbur tiryakisi olma. Benim bildiğim doğru budur.”

Örnekten başka şair (g.33/1), (g.133/3), (g.155/2) gazel ve beyitlerinde de arak kavramından bahsetmiştir.

b. Bade: Şarap anlamında kullanılır. Divan Edebiyatında en çok kullanılan mey adıdır. Şair gazellerinde **bade** kavramını yirmi sekiz yerde kullanmıştır. Edebiyatta daha çok sevgilinin dudağı ile birlikte zikredilir:

Leb-i şîrîn ü çeşmiñ 'aşkına nûş eylesem bâde
Getirmem bezmime nukl-i şeker-bâdâmdan gayrı (241/4)

“Tatlı dudaklarının ve gözlerinin aşkıyla içki kadehini diklersem meclise senin şeker gözlerinden başka meze getirmem”

b.1. Bâde-i gülfam: Gül renkli, gül gibi kırmızı şarap.

Bûs ederken la'lini gelmez baña düşnâm telh
Lezzet-i nukl ile olmaz bâde-i gül-fâm telh (41/1)

“Senin dudağını öperken bana acı bir söz söylemek gelmez. Lezzetli meze ile acı kırmızı şarap bir arada olmaz.”

Örnekten başka şair (g.6/9), (g.16/5), (g.31/3), (g.37/1), (g.93/3), (g.93/4), (g.97/2), (g.120/4), (g.155/2), (g.159/1), (g.161/2), (g.166/4), (g.180/3), (g.184/7), (g.187/3), (g.193/1), (g.218/1), (g.218/2), (g.218/3), (g.218/4), (g.218/5), (g.222/6), (g.230/3), (g.230/5), (g.237/5) gazel ve beyitlerde de bade kavramını kullanmıştır.

c. Bintü'l-ineb: Üzüm kızı demektir. Edebiyatta rakı ve şarap anlamlarında kullanılır. Şair gazellerinde üç yerde **bintü'l-ineb** kavramından bahsetmiştir.

Olup bint-i 'ineble mug-beçeyle zevke müstagrak

Eder âlûde-meşreb rind duhterden püserden haz (140/3)

“Yaradılışı saf olmayan rind şarap ve muğcebe ile zevke batmış olup (kendinden geçmiş halde) kız ve oğlan ile gönül eğlendirir.”

Örnekten başka şair (g.17/4), (g.201/4) gazel ve beyitlerde de bint-ül ineb kavramından bahsetmiştir.

d. Duhter-i rez: Üzüm kızı, şarap, rakı anlamlarında kullanılır. Bint-ül inebin Farsça karşılığıdır. Şair beş yerde **duhter-i rez** kavramını kullanmıştır. Şairler duhter-i rez kelimesini hem şarap hem de kız anlamlarında kullanarak söz sanatlarıyla örülü beyitler yazmaktadırlar.

Sen duhter-i rez zevki ile tâzelenirseñ

Ey pîr-i mugan biz de civân sevmede pîriz(103/6)

“Ey pîr-i mugan, sen üzüm kızı(şarap) zevki ile tazelenirken biz de genç delikanlıları sevmede ustayız.”

Örnekten başka şair (g.6/8), (g.73/4), (g.116/5), (g.230/4) gazel ve beyitlerde de duhter-i rez kavramından bahsetmiştir.

e. Hamr: Sarhoş edici herhangi bir içki yerine kullanılır. Şair gazellerinde bir defa **hamr** kavramını kullanmıştır.

Âfiyet olsun o gûne ak sakallı rinde kim

Sâkî-i gül-ruh elinden bâde-i hamrâ içer (93/3)

“Afiyet olsun o ak sakallı sıfatlı rinde ki gül yanaklı sâkinin elinden sarhoş edici kadeh içermiş.”

f. Mey: Üzümden yapılan şarap, genellikle içki yerine de kullanılır. Şair gazellerinde atmış sekiz yerde **mey** kavramını kullanmıştır.

Mey-i gül-gûn içermiş bir siyeh perçemli dilberle

Ne dersin şeyh efendiye utanmaz ak sakalından(201/6)

“Sen ne dersin şeyh efendiye o ak sakalından utanmaz siyah perçemli dilber ile gül renkli şarap içermiş.”

Örnekten başka şair (g.6/1), (g.6/8), (g.9/7), (g.15/1), (g.15/6), (g.16/5), (g.18/1), (g.25/3), (g.26/5), (g.28/3), (g.37/4), (g.38/4), (g.49/4), (g.58/1), (g.74/4), (g.77/7), (g.85/4), (g.89/1), (g.92/6), (g.93/1), (g.93/2), (g.99/3), (g.102/2), (g.103/4), (g.104/2), (g.113/2), (g.114/2), (g.116/1), (g.121/1), (g.122/3), (g.128/1), (g.138/5), (g.141/3), (g.144/3), (g.154/9), (g.155/1), (g.161/5), (g.162/6), (g.162/9), (g.168/2), (g.177/2), (g.181/2), (g.181/4), (g.188/1), (g.192/6), (g.198/1), (g.200/1), (g.202/5), (g.203/5), (g.204/3), (g.205/3), (g.208/3), (g.225/7), (g.236/4), (g.237/1), (g.239/6), (g.239/9), (g.241/2), (g.243/1), (g.243/2), (g.243/3), (g.243/4), (g.243/5), (g.243/6), (g.243/7), (g.249/1), (g.254/5) gazel ve beyitlerde de mey kavramını kullanmıştır.

g. Müselles: Taze şaraba bazı otlar karıştırılarak üç kere tasfiye olunup çekilen şaraptır. İçilmesi haram değildir.(Onay, 2000: 339) Müselles edebiyatımızda önemlidir; çünkü meselenin fihhi olarak haram olmadığına dair bir inanç söz konusudur (Şentürk, 2004: 154). İnanca göre şarabın üç defa kaynatılması onu helal kılmaktadır. Bu yolla yapılan şaraba da müselles denmektedir.(Bahadır, 2013: 53) Şair **müselles** kavramını gazellerinde iki yerde kullanmıştır:

Müselles kaynadıp bint-i 'inebden zâhid-i sâlûs

Selâse 'akdi ile pek safâlanmış helâlinden(201/4)

“İkiyüzlü zahid üç akdi ile üzümden müselles kaynatıp helalinden pek neşelenmiş.”

Ayrıca şair (g.141/2) gazel ve beyitte de müselles kavramını kullanmıştır.

h. Rahik: Şarap anlamına gelmektedir. Yalnız bir yerde **rahik** kavramı kullanılmıştır:

Çeker mi minnet-i telh-i rahîki bûse müştâki

Mümessek hattıla şîrîn lebi ma'cûn-ı 'uşşâki(257/1)

“O hoş kokulu ayva tüylerin ve tatlı dudağın âşıkların macunudur. (Âşıklar)Buse arzusuyla şarap acısının minnetini çeker.”

i. Sabuh: Mahmurluğu gidermek için sabahleyin içilen içkidir. Yalnız bir yerde **sabuh** kavramı kullanılmıştır:

Mey-i dûşîne bizi etdi humâr-âlûde

Sâkiyâ tâzelesin keyfimizi câm-ı sabûh (38/4)

“Ey sâki! Dün geceki mey bizi kendimizden geçirdi. (Sen) bizim keyfimizi cam-ı sabuh ile tazele.”

j. Şarap: Kırmızı renkli sarhoşluk veren, üzümden yapılan içkiye verilen addır. Şair gazellerinde yirmi dokuz yerde **şarap** kavramını kullanmıştır. Şarap ve sevgili, Divan Edebiyatı'nın en önemli iki unsurlarıdır. Şair dilber yüzünden kendini içkiye vermektedir. Dilber, meclise nur ve ziyet veren kişidir. Bu ikisi olmasa meclisin bir tadı kalmamaktadır:

Gelmezdi keyfimiz hele bir dürlü Vehbiyâ

Bezm-i cihânda bâde ile dilber olmasa (237/5)

“Ey Vehbi, cihan meclisinde içki(şarap) ve dilber olmasa keyfimiz bir türlü gelmezdi.”
Şairler genellikle şarabın kırmızılığından yararlanarak sevgilinin dudağına benzetme yaparlar:
Mey iç lebiñde görünsün şarâb içinde şarâb
Bu süz-ı sine ile dil kebâb içinde kebâb (15/1)

“Ey sevgili, şarab iç ki senin dudakların şarab içinde varmış gibi görünsün, benim bağrımın ateşiyle de gönlüm kebab içinde kebab gibi görünsün.”

Sevgili âşıktan habersiz kırlarda diğer âşıklarla içki içmektedir. Bunu Âşık bir şekilde haber almıştır:
Göz göre bâğda agyâr ile mey içdiğini
Gûşe-i çeşmi ile eyledi imâ nergis (113/2)

“Göz göre göre ağyarlarla bağlarda içki içmekteymişsin. Gözünün kenarı ile nergis bana bunu ima etti.”

Örneklerden başka şair (g.6/7), (g.15/1), (g.18/1), (g.20/1), (g.20/5), (g.21/1), (g.23/3), (g.29/1), (g.93/6), (g.202/2), (g.102/5), (g.104/2), (g.105/1), (g.111/1), (g.122/1), (g.125/1), (g.135/1), (g.152/1), (g.156/5), (g.164/5), (g.200/1), (g.200/4), (g.214/1), (g.225/6), (g.226/3), (g.249/1), (g.250/1), (g.258/5) gazel ve beyitlerde de şarâb kavramını kullanmıştır.

11. CÂM(KADEH)

Cam, kadeh manasında en çok kullanılan kelimedir. Birçok eşanlamlıları vardır. Cam sevgilinin dudağıdır, ağzıdır. Çünkü içi dola olan sırça bir kadeh tıpkı dudak renginde görünür. Ayrıca bûse, en az şarap kadar insanı kendinden geçirir, sarhoş eder. Üstelik sevgilinin ağzı acı sözlerle doludur. Nitekim şarap da acıdır.(Pala, 2004: 82) Kadeh olarak şairin kullandığı kelimeler şunlardır:(Levend, 1984: 334)

a. Âb-gîne: Şişe, sürâhi. Şair gazellerinde bir yerde kullanmıştır. Şair "şişe çektirmek" tabiri doğrudan kan aldirmek anlamında kullanılmıştır. Zâhid şişe çektirdiğinde kan aldirdiğinde, hacamat şişesi zâhidin kırdığı şarap şişesinin intikamını almak için zâhidin kanını emmiştir. Şair gazellerinde **âb-gîne** kavramını yalnız bir yerde kullanmıştır:

Şişe çekdirmiş içitdim zâhid-i mînâ-şiken
Kanını içmiş de almış âbgîne kînesin (206/3)

“Duydum ki şişe kıran zâhid şişe çektirmiş / kan aldirmiş. Hacamat şişesi, zâhidin kırdığı şişenin intikamını almak için zâhidin kanını içmiş.”

b. Câm: Kadeh manasında Divan Edebiyatı'nda en çok kullanılan kelimedir. Bazen tamlamalarla kullanılır. Câm-ı billür, câm- cem, câm-ı mey, câm-ı sahba, câm-ı zerrin vb. Şair yirmi yedi yerde **câm** kavramını kullanmıştır.

Câm-ı Cem nûş eyle gitsin sîneden gerd-i keder
Bezmi-â 'âlemde safâ yok böyle gamgîn olmada (225/5)

“Cem'in kadehinden içki iç de dert keder sinenden gitsin. İçki meclisinde kederli olana safâ yoktur.”

Şair örnekten başka (g.23/1), (g.28/1), (g.36/2), (g.38/4), (g.46/4), (g.74/4), (g.84/4), (g.89/2), (g.92/6), (g.99/5), (g.122/3), (g.138/5), (g.145/5), (g.150/4), (g.170/3), (g.180/2), (g.188/2), (g.200/1), (g.221/5), (g.225/6), (g.229/7), (g.241/2), (g.243/5), (g.246/6), (g.253/1), (g.255/4) gazel ve beyitlerde de câm kavramını kullanmıştır.

c. Kadeh: İçki bardağına verilen isimdir. Şair gazellerinde on altı yerde **kadeh** kavramını kullanmıştır.

Kadeh o dest-i muhannâda başka renge girip
Bu gûne oldu dü-bâlâ hizâb içinde hizâb (15/7)

“Kadeh o kınalı elin içerisinde başka bir renge büründü ve böylelikle iki katlı renk içerisinde renk varmış gibi oldu.”

Şair örnekten başka (g.6/1), (g.37/1), (g.37/2), (g.37/3), (g.37/4), (g.37/5), (g.52/2), (g.85/4), (g.113/4), (g.141/3), (g.165/2), (g.216/1), (g.226/3), (g.231/4), (g.257/2) gazel ve beyitlerde de kadeh kavramını kullanmıştır.

d. Peymâne: Büyük kadeh anlamında kullanılır. Şair gazellerde on beş yerde **peymâne** kavramını kullanmıştır.

Zâhidiñ verdiği peymâne şikest-âver olup
Sâkiyâ eyle bize bir iki peymâne fedâ (12/8)

“Ey sâki, zahidin verdiği kadeh parçalandı.(Sen de) bize iki kadeh feda eylesen ne olur.”

Şair örnekten başka (g.6/3), (g.12/8), (g.36/1), (g.61/1), (g.69/1), (g.71/4), (g.74/4), (g.97/1), (g.124/2), (g.162/7), (g.183/2), (g.204/7), (g.221/5), (g.229/3), (g.236/4) gazel ve beyitlerde de peymâne kavramını kullanmıştır.

e. Sagar: Kadeh. Şair gazellerinde on dört beyitte **sagar** kelimesini kullanmıştır.

Safâ-yı 'âlem-i âbı çıkar temâşâyâ
Derûn-ı sâgar-ı meyden habâb içinde habâb (15/6)

“İçki kadehinin içinden kabarcık içinde kabarcık meclisin safâ suyunu gezintiye çıkarır.”

Şair örnekten başka (g.23/1), (g.23/4), (g.32/1), (g.78/4), (g.83/5), (g.113/4), (g.118/1), (g.137/1), (g.156/5), (g.188/2), (g.195/2), (g.196/3), (g.237/1) gazel ve beyitlerde de saġar kavramını kullanmıştır.

f. Sebû: Şarap testisi. Şair gazellerinde üç beyitte **sebû** kavramını kullanmıştır:

Hased ol rinde kim tenhâ çekilmiş gûşe-i bâġa

Sebû zânûda destinde kadeh dilber kucaġında (231/4)

“O hasetçi rind ki testi dizinde kadeh elinde dilber kucaġında baġ köşesinde tenhaya çekilmiş “

Şair örnekten başka (g.36/2), (g.69/1) gazel ve beyitlerde de sebû kavramını kullanmıştır.

g. Sürâhi: Sürâhi, testi anlamında kullanılmaktadır. Şair gazellerinde on altı yerde **sürâhi** kavramını kullanmıştır:

Sürâhî gibi verdi neş'e-i ser-şâr ey

Vehbî Baña bezm-i safâda gerden-i billûr-ı berrâkı (257/5)

“Ey Vehbi, bana safâ meclisinde aġzına kadar dolu olan dönen parlayan nurlu kadeh sürâhi(den içer) gibi zevk verdi.”

Şair örnekten başka (g.6/1), (g.15/7), (g.37/1), (g.37/2), (g.37/3), (g.37/4), (g.37/5), (g.52/2), (g.85/4), (g.113/4), (g.141/3), (g.165/2), (g.216/1), (g.226/3), (g.231/4) gazel ve beyitlerde de sürâhi kavramını kullanmıştır.

12. DÜRD

Dürd, tortu, çöküntü, şarabın dibinde kalan telve anlamlarına gelmektedir. Divan şiirimizde “dürd” kelimesi şarabın dibinde kalan, süzülmesine rağmen şaraptan ayrışmayan tortuyu ifade etmektedir. Dürd normalde içilmez, son yudumda dökülür. Ancak bazı ayyaşlar bunu da içmektedir. Bunlara dürd-aşam / dürd-keş denir.(Bahadır, 2018: 293-294) şair gazellerinde beş yerde **dürd** kavramını kullanmıştır:

Ben humâr-âlûde-i ‘aşkı ne keyfiyyet ki bu

Dürdî-i derd ü mahabbet keyf-i sahbâdır baña(14/3)

“Ne keyfiyyet ki bu ben aşktan başı dönmüş biriyim. Bana dert ve muhabbetin tortusunu içmek şarap keyfi verir.”

Şair örnekten başka (g.16/5), (g.16/7), (g.41/3), (g.257/2) gazel ve beyitlerde de dürd kavramını kullanmıştır.

13. NUKL

Bezm meclisi yeme, içme, eğlenme yeridir. Bu meclislerde meze, çerez mutlaka olmalıdır. Şair her ne kadar meze olsa da dudakları mezeye değil sevgilinin dudaklarına dokunması gerektiğini söyler. Şair gazellerinde sekiz yerde **nukl** kavramından bahsetmiştir:

Nukl olsa bezm-i meyde leb-â-leb tabak tabak

Bûs etmege arar yine cânım tudak tudak (155/1)

“Eğlence meclisinde aġzına kadar dolu tabak tabak çerez olsa da canım yine öpmeye dudak arar.”

Hünnap, rengi, şekli, suyu, tadı, meze olması yönünden konu edilmiştir. Dudak, göz, özellikle kanlı göz, kanlı gözyaşı, kınalı parmaklar, la’l ve akik taşı ile hünnap arasında teşbih yapılmıştır. Sevgilinin bir yandan kınalı parmağını, bir yandan dudaklarını, hünnap tanesiyle şarap içer gibi emmek ister:

Elin öpdürse sâkî bezm-i meyde nukle hâcet yok

Nedir ‘unnâbdan farkı o engüş-ti muhannâniñ (162/6)

“Sâki içki meclisinde elini öptürse mezeye ihtiyaç yoktur. Kınalı parmakların o hünnaptan hiçbir farkı yoktur.”

Şair örneklerden başka (g.41/1), (g.46/1), (g.49/4), (g.153/2), (g.237/1), (g.241/4) gazel ve beyitlerde de nukl kavramını kullanmıştır.

14. BİRYAN/CİĞER KEBABI

Divan Edebiyatı’nda en çok adı geçen mezelerden birisi de biryan veya ciğer kebabıdır. Aşıġın gönlü devamlı olarak acı çektiġi, kan ağladığı için kebab olarak hayal edilmiştir. Âşık bu sebeple en değerli varlığı olan gönlünü hiç çekinmeden sevgiliye kebab olarak ikram eder. (Bahadır, 2013: 205) Şair gazellerinde meyhane ile alakalı olarak üç yerde **biryan** kelimesini kullanmıştır:

Kendiñi ey dil varıp meyhânedede bir yana çek

Sâkî-i mestiñ elin tut sofrâ-i biryâna çek (161/1)

“Ey gönül, meyhaneye varıp (orada) kendini bir yana çek. Sarhoş olan sâkinin elinden tut da ciğer sofrasına çek.”

Ayrıca şair örnekten başka biryan kelimesini (g.97/2), (g.122/1) gazel ve beyitlerde de meyhane ile alaka kurarak kullanmıştır.

15. BÜSE

Âşık için mecliste tadılabilecek en lezzetli meze tabi ki sevgilinin dudağından alınacak öpücüktür.(Bahadır, 2013: 206) Sevgilinin dudağı meyhanelerde içki ile yenilecek güzel ve lezzetli bir meze

olarak düşünölmüştür. Şair de burada lezzetli bir meze olarak anmıştır. Şair gazellerinde meyhaneye ile alakalı olarak üç yerde **büse** kelimesini kullanmıştır:

Büse-i la'li gelir meclis-i 'işretde lezîz

Nukl olur neş'e-i sahbâ ile gâyetde lezîz (46/1)

"Lezzetli eğlence meclisine (sevgilinin) kırmızı dudakğı gelir. (Bu dudak)Neşe şarabı ile gayet lezîz bir meze olur."

Ayrıca şair örnekten başka buse kelimesini meyhaneye kavramıyla ilişkili(g.49/4), (g.71/4) gazel ve beyitlerde de kullanmıştır.

16. KÜP

Meyhanede genellikle şaraplar büyük fıçılar içinde bulunurlardı. Bazı küplerin yüksekliğı insan boyunu aştiğından sakiler kova ve sürâhilerle içkiyi boşaltırlardı.⁴İçkinin yasaklandığı dönemlerde ve meyhanelere yapılan baskınlarda yakalanmamak için büyük küplerin arkasına saklanılırdı.(Çarlıoğlu, 2011: 118) Sünbülzâde Vehbi gazellerinde yalnız bir yerde **küpten** bahsetmiştir:

Cüş u hurûş ile küpe binmez mi bulmasa

Pây-ı hum-ı şarâbda cây-ı nişest mest (23/3)

"Zevk ile şarap küpünün ayağında mest olunca oturacak yer bulamayınca küpe binmez mi?"

a. Hum: Küp manasına gelir. Şair gazellerinde dört yerde **hum** kavramını kullanmıştır:

El-hased ol rinde kim pây-ı hum-ı meyhânedey

Bâde-der-kef mest olup yârin çeker zânûsuna (222/6)

"O hasetçi rind ki meyhanede küpün ayağında elinde bade (kadeh) kendinden geçip yâri kucağına çeker."

Şair örnekten başka (g.6/8), (g.23/3), (g.70/3) gazel ve beyitlerde de hum kavramını kullanmıştır.

17. KABAK

Bir başka içki kabı türüdür. Meyhanede tezgâhın arkasında duvarda oymalı raflar bulunurdu. Bu raflara şarap ve rakı imbikleri dizilirdi. Önceden imbir yerine kabaklar kullanılırdı. Ayrıca kabağına kedü da denmektedir. Şair sadece bir yerde kullanmıştır:

Gelemez kızdı kedü-yı meyi etdikde şikest

Zâhidiñ biz dahi başında kabak patlatdık (154/9)

"Zâhidin başında kabak patlattık, meyhaneye kabağına kırdık. O bize kızdı daha (meyhaneye) gelmez."

SONUÇ

Sonuç olarak şiirin, Osmanlı Dönemi sosyal hayatında oldukça önemli bir yer tuttuğı muhakkaktır. Sanatçılar, devrin makam sahiplerinden herhangi bir talepte bulunacakları zaman bunu en güzel ve en etkili şekilde yapmaya çalışıyorlardı. Şiir ise meramlarını ifade edebilmekte kendilerine benzersiz imkânlar sunmaktaydı. Onlar da bu gerçekten haberdar olarak meramlarını şiirle ifade etme yolunu mümkün oldukça kullanmışlardır. Bunu yaparken de şiirlerine sosyal hayata dair unsurları da serpmeyi unutmamışlardır. Böylece hem şiirin etkisini daha da artırmak hem de şiirin günlük hayatla irtibatlandırarak kalıcılığını sağlamayı amaç edinmiştir.

Divan'ın gazellerinde 18. yüzyıl Osmanlı toplumunun en önemli özelliğı olan eğlence hayatı düşkünlüğü ile ilgili eğlence mekânları, bu mekânların özellikleri, eğlence mekânlarında rastlanan yiyecek ve içecekler ile bu mekânlarda gelenekler gibi hususlara dair ipuçları bulunmaktadır. Gazelerde yer alan bu maddi unsurlar elbette sadece eğlence hayatıyla sınırlı değildir. Divan'da yeri geldiğinde Ramazan ayındaki maddi öğelerden bahsedilmiş, yeri geldiğinde normal seyrinde devam eden günlük hayata ilişkin unsurlar ele alınmış; yeri geldiğinde ise meslekler, ekonomik hayat gibi topluma dair doğrudan veya dolaylı pek çok öğeye değinilmiştir.

KAYNAKÇA

AKÜN, Ömer Faruk (1993). "Sünbül-zâde Vehbi", DİA, C. 11, s. 238-242

ALICI, Gülcan Tanıdır (2011). *Lutfiyye-i Vehbi*, Kahramanmaraş: Ukde Yayınları.

BAHADIR, Savaşkan Cem (2013). *Divan Edebiyatında Şarap ve Şarapla İlgili Unsurlar*, İstanbul: Kitabevi Yayınları.

BEYZÂDEOĞLU, Süreyya (1985). *Sünbül-zâde Vehbi: Hayatı, Edebî Şahsiyeti, Divanı'nın Tenkitli Metni ve İncelemesi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

BEYZÂDEOĞLU, Süreyya (1996). *Sünbülzâde Vehbi Lutfiyye*, İstanbul: Cihan Neşriyat.

ÇAKIR, Mümine (2011). "Kavsî'nin Şiirlerinde Sosyal Hayat", *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 3, S. 2(2), s. 105-124

ÇARLIOĞLU Abdülbaki (2011). *Bakî'nin Gazellerinde Sosyal Hayatın İzleri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kütahya: Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

DERNSCHWAM, H. (1987). *İstanbul ve Anadolu'ya Seyahat Günlüğü*, Çev: Yaşar Önen, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

GÜLÜM, Emrah (2014). "Sünbül-zâde Vehbi Divanı'nda (Sünbülîstân) Kozmik Unsurların Kullanımı", *Turkish Studies*, C. 9, S. 9.

⁴ Refik Ahmet Sevengil (1970). İstanbul Nasıl Eğleniyordu, İstanbul.: İletişim Yayınları.

- İstanbul Kütüphaneleri Türkçe Yazma Divanlar Katalogu (1967). İstanbul: MEB Yayınları, C. III, s. 1052-1062
- KOÇU, Reşat Ekrem (2003). *Tarihimizde Garip Vakalar*, İstanbul: Doğan Kitap Yayınları.
- KURU, Selim S. (2010). "Sünbül-zâde Vehbî", *İslam Ansiklopedisi*, C. 38, s.140-141.
- KUT, Günay (1999). *Divan Şiirinde Bezm, Âlât-ı Bezm, ve Âdâb-ı Sohbet*, Osmanlı Ansiklopedisi, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, C. 9, s.616-629.
- KÜÇÜK, Recep (2010). *Sünbül-zâde Vehbî'nin Farsça Divançesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale: Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- LEVEND, Agâh, Sırrı (1984). *Divan Edebiyatı-Kelimeler ve Remizler ve Mazmunlar ve Mefhumlar*, İstanbul: Enderun Kitabevi.
- ONAY, Ahmet Talât (2000). *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- ÖGEL, Bahaddin (1987). *Türk Kültür Tarihine Giriş*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- ÖZ, Yusuf (1997). "Tuhfe-i Vehbî Şerhleri", *İlmî Araştırmalar*, S. 5, s. 219- 232.
- ÖZEGE, M.Seyfettin (1997). *Eski Harflerle Basılmış Türkçe Eserler Kataloğu* İstanbul: Kubbealtı Neşriyat, C. IV, s. 1877-78.
- ÖZKAN, Ömer (2007). *Divan Şiiri Penceresinden Osmanlı Toplum Hayatı*, İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- ÖZTUNA, Yılmaz (2000). *Türk Musikî Kavram ve Terimleri Ansiklopedisi*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- PALA, İskender (2004). *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, İstanbul: Kapı Yayınları.
- ÇAYLAK, Tevfik (1282). *Letâ'if-i İnşâ*, İstanbul: Tasvir-i Efkar Matbaası, C. 2.
- SERDAROĞLU, Vildan (2006). *Sosyal Hayat Işığında Zâti Divanı*, İstanbul: İSAM Yayınları.
- SEVENGİL, Refik Ahmet (1970). *İstanbul Nasıl Eğleniyordu*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- ŞENTÜRK, Ahmet Atilla (2004). *Osmanlı Şiir Antolojisi*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- UNAT, F. Reşit (1992). *Osmanlı Sefirleri ve Sefâretnâmeleri*, (Tamamlayıp Yayımlayan: Bekir Sıtkı Baykal), Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı (1998). *Osmalı Tarihi*, Ankara: TTK Yayınları, C. 2.
- YENİKALE, Ahmet (2010). *Sünbülzâde Vehbî Divanı*, Kahramanmaraş: (erişim adresi: <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/10651,sunbul-zade-vehbipdf.pdf> Erişim tarihi:15.04.2015)
- YENİKALE, Ahmet (2011). *Sünbül-zâde Vehbî-Şevk-engîz*, Kahramanmaraş: Ukde Yayınları
- YÖNTEM, Ali Canip (1946). Sünbülzade Vehbî, *İstanbul Üniversitesi Türk Dili Ve Edebiyatı Dergisi*, C.1.
- YURTSEVEN, Necmettin (2003). *Türk Edebiyatında Arapça-Türkçe Lûgatlar ve Sünbülzâde Vehbî'nin Nuhbe'si*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.